VAN VERZUIM NAAR AANWEZIGHEID

Ontwikkelgroep ‘Werken aan aanwezigheid’

Maart 2023

Steunpunt Passend Onderwijs
Een initiatief van de PO-Raad en de VO-raad

Steunpunt
Passend Onderwijs

Een initiatief van de PO-Raad en de VO-raad

INHOUDSOPGAVE

1. **Voorwoord**

2. **Taal doet ertoe**

3. **Multi-Dimensional Multi-Tiered System of Support (MD-MTSS)**

4. **Bouwstenen van werken aan aanwezigheid**
   - 4.1 Communicatie over aanwezigheid
   - 4.2 Werken aan welbevinden
   - 4.3 Interprofessioneel werken
   - 4.4 Data-informed werken aan aanwezigheid

5. **Twee praktijkvoorbeelden**
   - 5.1 Proeftuin regio Twente
   - 5.2 Proeftuin swv VO Noord Kennemerland

6. **Meer weten?**

7. **Gebruikte literatuur**

Bijlage | Checklist aanwezigheidsgegevens in de school

EAST ST.
REBELS

1. VOORWOORD

Van oktober 2021 tot en met december 2022 hebben in totaal zes bijeenkomsten van de ontwikkelgroep ‘Werken aan aanwezigheid’ plaatsgevonden. De bijeenkomsten van de ontwikkelgroep, een initiatief van het Steunpunt Passend Onderwijs, zijn tot stand gekomen in samenwerking met Ingrado, NCJ, BiOND en de LBBO.

Tijdens de zes bijeenkomsten van de ontwikkelgroep is een start gemaakt met het verschuiven van de focus van verzuim naar aanwezigheid. Het werken aan aanwezigheid start met een preventieve aanpak gericht op alle leerlingen. Maar wat is aanwezigheid? Hoe ziet werken aan aanwezigheid er in de praktijk uit? En wat is daarvoor nodig?

Bij het beantwoorden van deze vragen is gebruik gemaakt van het Multi-Dimensional Multi-Tiered System of Support (MD-MTSS). In de bijeenkomsten van de ontwikkelgroep zijn verschillende bouwstenen, voorwaarden en voorbeelden aan de orde geweest die kunnen helpen bij het denken en werken vanuit het begrip aanwezigheid.

In deze publicatie geven we een overview van wat er in de ontwikkelgroep aan de orde is geweest. Deze informatie is aangevuld met informatie uit (wetenschappelijke) literatuur. De opbrengst van de ontwikkelgroep is dit compacte naslagwerk voor scholen en professionals over het begrip aanwezigheid.

Ik wens je veel leesplezier en succes bij het verschuiven van de focus op verzuim naar aanwezigheid!

Bea van Heukelom
Projectleider Steunpunt Passend Onderwijs

2. TAAL DOET ERTOE

Als je praat over aanwezigheid, dan doet taal ertoe. Met taal laat je zien hoe je naar aanwezigheid en naar onderwijs kijkt. Door taal kan je laten merken dat je jezelf verplaatst in de leerlingen en ouders waar je mee werkt, maar je kunt ook een (onbedoelde) boodschap van afkeuring of afwijzing geven. Het is daarom van belang om je hiervan bewust te zijn.

In de ontwikkelgroep 'Werken aan aanwezigheid' stond het begrip 'aanwezigheid' continu centraal. De meeste deelnemers van de ontwikkelgroep omarmden het begrip aanwezigheid vrijwel direct. De deelnemers zijn vrijwel allemaal professionals: mensen die in het onderwijs werken, leerplicht-ambtenaar zijn of vanuit de hulpverlening betrokken zijn bij leerlingen die verzuimen. Zij hebben positievere associaties bij het woord aanwezigheid dan bij het woord verzuim.

Niet alleen maar positieve associaties

Het woord 'aanwezigheid' roept echter niet alleen positieve associaties op. Met name onder ouders en onder leerlingen die thuis zijn komen te zitten, is er ook een ander geluid te horen. Het doet hen bijvoorbeeld denken aan dwang en drang om naar school te gaan. Ook wanneer er geen passend aanbod is op school. Ook hebben zij zorgen dat het 'aanwezig zijn op school' een doel op zich wordt, waarbij voorbij gegaan wordt aan mogelijke achterliggende oorzaken van verzuim.

Associaties bij het woord 'aanwezigheid' van de deelnemers ontwikkelgroep:

Associaties bij het woord 'verzuim' van de deelnemers ontwikkelgroep:

PARADIGMASHIFT

In de ontwikkelgroep hebben we stilgestaan bij wat het betekent als je de focus verschuift van verzuim naar aanwezigheid. Dit is meer dan alleen een ander woord gebruiken. Patricia Graczyk* noemde het in haar masterclass aan de ontwikkelgroep een paradigmashift.

Betekenis 'paradigma'

pa•ra•dig•ma *(het;* o; meervoud: *paradigma's, paradigmata)*

1. model, voorbeeld
2. alle verbuigingen en vervoegingen van een woord samen
3. de meningen en waarden die door de leden van een samenleving worden gedeeld

Bron: van Dale online woordenboek

Een verandering van paradigma vindt plaats wanneer mensen een paradigma verwerpen en een ander paradigma omarmen, waarmee ze totaal andere aannames doen en geheel andere vragen stellen. Dit is wat we zien gebeuren op het moment dat de omslag gemaakt wordt van een focus op verzuim, naar een focus op aanwezigheid. Zo'n verandering van mindset vraagt tijd.

"GO SLOW TO GO FAST"

Patricia Graczyk

Aanwezigheidsbeleid is in feite een whole school approach. In een dergelijke aanpak zijn er geen shortcuts of snelle interventies in te zetten als quick fix. De implementatie van aanwezigheids-beleid is een veranderproces dat meerdere jaren in beslag neemt om in het denken en handelen van alle betrokkenen terecht te komen.

* Dr. Patricia Graczyk is universitair docent Klinische Psychologie aan de Universiteit van Illinois in Chicago. Zij is samen met C. Kearney 'the founding father' van het Response to Intervention model.

Zoektocht

In Nederland zijn we nog zoekende naar wat het begrip ‘aanwezigheid’ nu precies omvat. Mag aanwezigheid ook overdrachtelijk gebruikt worden? Betreft het ook leren of ontwikkelen door middel van bijvoorbeeld afstandsonderwijs, of onderwijs op een andere locatie dan de school? Bij het gebrek aan een helder kader over wat de term ‘aanwezigheid’ betekent, is het belangrijk om daarover met elkaar het gesprek te blijven voeren. Wat versta jij onder aanwezigheid? Wat vind je daarbij belangrijk?

Wat betekent dit voor het handelen bij afwezigheid? Laat jezelf verrijken door nieuwsgierig te zijn naar de ervaringen en argumenten van de ander. Hoe zien ouders en leerlingen dit?

Kortom, welke taal is helpend om dit begrip verder invulling te geven? Een zoektocht die vraagt om zorgvuldigheid en het kijken vanuit meerdere perspectieven en referentiekaders. Een zoektocht die de komende tijd verder zal gaan.

OPMERKINGEN & TIPS UIT DE ONTWIKKELGROEP

Tips

- Creëer draagvlak onder alle betrokkenen.
- Werk vanuit een gemeenschappelijk visie.
- Informeer alle betrokkenen in alle lagen en neem iedereen mee in de te maken keuzes.

Houd rekening met waar de school staat

Er bestaan veel verschillen tussen scholen. Bijvoorbeeld in hoeverre er bekendheid wordt gegeven aan het beleid rondom aanwezigheid/afwezigheid/verzuim richting ouders en leerling. Maar ook in hoeverre schoolprofessionals hiermee bezig zijn, de ruimte die er is om het gesprek aan te gaan bij afwezigheid en in hoeverre professionals getraind zijn om dit gesprek te voeren. Het is belangrijk om hier oog voor te hebben.

Er gebeurt al veel

Binnen scholen is er vaak al aandacht voor aspecten die bijdragen aan aanwezigheid. Activiteiten voor het bevorderen van het welbevinden van leerlingen en de sociale veiligheid binnen een school zijn bijvoorbeeld van invloed op de aanwezigheid van leerlingen. Deze activiteiten dragen er aan bij dat de schoolomgeving een plek is waar leerlingen graag willen zijn en zich veilig en gezien voelen.

3. MULTI-DIMENSIONAL MULTI-TIERED SYSTEM OF SUPPORT (MD-MTSS)

Het Multi-Dimensional Multi-Tiered System of Support (MD-MTSS) (Kearney, Graczyk, 2020) stond centraal in de ontwikkelgroep. Dit model biedt een kader waarmee grip gekregen kan worden op het aanwezigheidsdenken en -handelen en biedt ruimte om door te bouwen op dat wat er al in een school of regio gebeurt.

Het model benadrukt de vele aspecten die samenhangen met aanwezigheid en verzuim. Het omvat het gehele continuüm aan ondersteuning, waaronder preventie, screening, (groepsgerichte) interventies en individueel maatwerk. Ook biedt het model ruimte voor data geïnformeerde besluitvorming op het gebied van school- en systeemfactoren die invloed hebben op de aan- en afwezigheid van leerlingen, zoals het schoolklimaat, lesroosters, inrichting van gebouwen, enzovoorts.

Multi Tiered Multi Dimensional Support system (voorheen RtI-model)

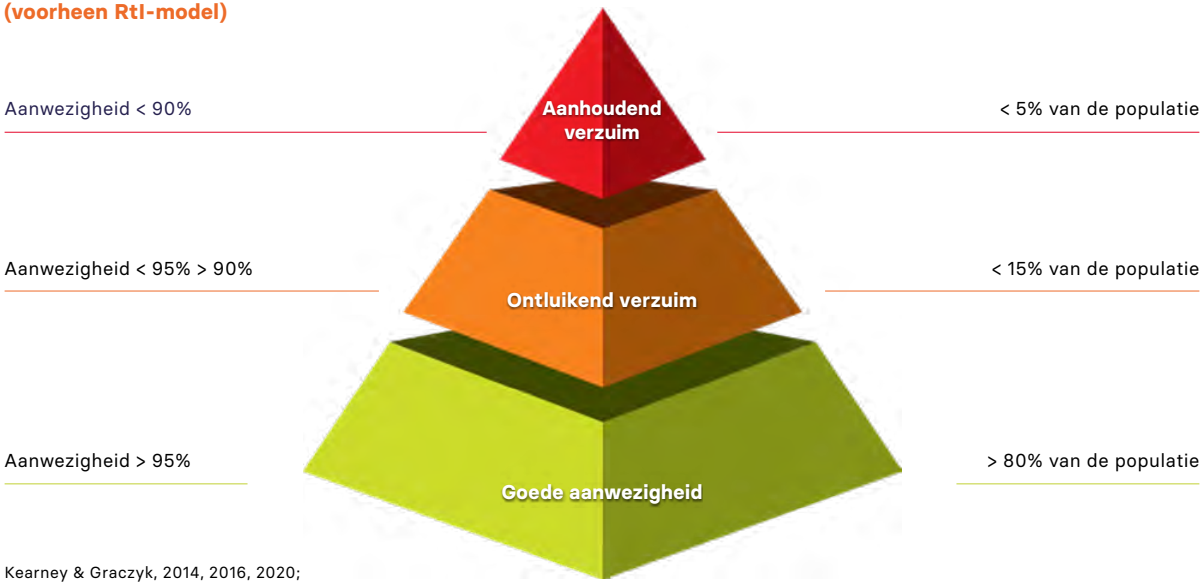

Kearney & Graczyk, 2014, 2016, 2020; Graczyk, 2020

Leidende principes

Het model gaat uit van een aantal leidende principes:

1	2	3	4	5
Ondersteuning op basis van de behoeften van ALLE kinderen	Gericht op het hele systeem en niet alleen op individuele kinderen	Gericht op preventie, in plaats van te wachten tot het mis gaat	Teambenadering: • Datagestuurd • Probleemoplossend	Gebruik maken van evidence-based interventies

Het MD-MTSS richt zich op alle schoolgaande leerlingen, niet alleen op leerlingen die een groot risico hebben om uit te vallen of al thuis zitten. Het gaat over trends die gezien worden bij groepen leerlingen, niet alleen over individuele leerlingen. Het model helpt je op school- omgevings- systeem- en leerlingniveau factoren te identificeren die aanwezigheid bevorderen of belemmeren. De gelaagdheid in het model en analyse van de aanwezigheidsdata stimuleert vroegtijdige signalering. Zo kan al in een vroeg stadium worden gekeken of er ondersteuning nodig is en zo ja, wat passend is bij de ondersteuningsbehoeften van de leerling en de gesignaleerde oorzaken van de afwezigheid.

De lagen van de piramide

Universele preventie en een goede basis(ondersteuning) vormen het fundament van het model. Hoe verder omhoog in de piramide, hoe individueler gericht en intensiever de interventies zijn. In de bovenste punt van tier 3 bevinden zich tot slot de maatwerkinterventies, onderwijszorgarrangementen en andere interventies voor leerlingen voor wie naar school gaan niet vanzelfsprekend is.

Meer weten?

Wil je meer weten over het MD-MTSS? Bekijk dan eens de **masterclass** die Patricia Graczyk speciaal voor de ontwikkelgroep ‘Werken aan aanwezigheid’ heeft gegeven.

4. BOUWSTENEN VAN WERKEN AAN AANWEZIGHEID

Binnen de context van het model Multi-Dimensional Multi-Tiered System of Support (MD-MTSS) zijn in de ontwikkelgroep verschillende bouwstenen behandeld voor het werken aan aanwezigheid. Deze bouwstenen vormen allen op hun manier een onderdeel van de gehele aanpak die gericht is op het bevorderen van aanwezigheid van leerlingen.

De bouwstenen zijn in iedere tier vertegenwoordigd. In de ontwikkelgroep zijn vier bouwstenen voor het werken aan aanwezigheid aan bod gekomen:

4.1 Communicatie over aanwezigheid
4.2 Werken aan welbevinden
4.3 Interprofessioneel werken
4.4 Data-informed werken aan aanwezigheid

4.1 Communicatie over aanwezigheid

Kearney (2016) benoemt in zijn boek 'Managing School Absenteeism at Multiple Tiers' het belang van voorlichting aan en communicatie met zowel ouders als leerlingen, al voordat er sprake is van verzuim. Een goed middel hiervoor is bijvoorbeeld een voorlichtingsbijeenkomst bij de start van het schooljaar. Tijdens deze bijeenkomst voor ouders en leerlingen leg je onder andere uit:

- Wat het belang is van aanwezigheid;
- Hoe je daar als school mee om gaat;
- Wat de wettelijke kaders zijn bij schoolverzuim;
- Welke ondersteuningsmogelijkheden er zijn wanneer er sprake is van afwezigheid.

Niet alleen wat, ook hoe

Niet alleen **wat** je zegt is belangrijk, maar ook **hoe** je het zegt. Dit was het thema van de tweede bijeenkomst van de ontwikkelgroep: hoe praat je over aanwezigheid en verzuim? Tijdens deze bijeenkomst nam Babs Smith* de deelnemers mee in de beginselen van de motiverende gespreksvoering en deelde de volgende tips:

TIPS EN AANDACHTSPUNTEN IN DE COMMUNICATIE OVER AANWEZIGHEID VAN BABS SMITH

- Het is belangrijk duidelijk te communiceren over je beleid rondom aan- en afwezigheid. Waarom vind je aanwezigheid belangrijk? Hoe handel je bij afwezigheid, etc. Ouders en leerlingen weten op die manier wat ze kunnen verwachten van school en waarom jij handelt zoals je doet.
- Door te werken aan je relatie met ouders en leerling voordat verzuim optreedt, ga je gemakkelijker met elkaar in gesprek als daar een aanleiding voor is.
- Sluit in je communicatie over aanwezigheid zo veel mogelijk aan bij al bestaande contactmomenten, zoals voorlichtingsmomenten, kennismakingsgesprekken en 10-minuten gesprekken.
- In registratiesystemen, zoals Magister of Som Today, is het vaak mogelijk een notificatie in te stellen bij afwezigheid. De mentor ontvangt

dan een bericht wanneer de leerling afwezig is. Dit draagt bij aan snelle signalering.
- Ga bij signalen zo vroeg mogelijk in gesprek met de leerling en ouders.
- De hiërarchische relatie tussen leerling en docent kan een belemmering vormen voor een open gesprek. Zorg voor een gelijkwaardig gesprek waarbij samenwerking centraal staat.
- Probeer de eigen oordelen, waarden en normen in het gesprek even te parkeren.
- Oprechte nieuwsgierigheid naar de ander is het sleutelbegrip. Daardoor voelt de ander zich gezien en vergroot je de veiligheid en kans op een open en eerlijk gesprek.

4.2 Werken aan welbevinden

Wanneer er vanuit het belang van aanwezigheid wordt gedacht, ontstaat de behoefte aan bredere en preventievere interventies, die ondersteunend werken bij de aanwezigheidscultuur. Denk bijvoorbeeld aan de relatie tussen het werken aan welbevinden en de sociale veiligheid. In de ontwikkelgroep wist Maartje van den Essenburg van het Trimbos Instituut in een uur tijd een overview te geven van wat een schoolbrede aanpak voor welbevinden inhoudt en oplevert.

Naast het verbeteren van de leerprestaties, toename van sociale en emotionele vaardigheden en een grotere motivatie, wordt ook de schoolaanwezigheid van leerlingen positief beïnvloed. Niet verrassend, als je je realiseert dat belemmeringen op deze genoemde factoren het risico op schoolverzuim juist vergroten.

* Babs Smith is trainer en coach op het gebied van communicatie, vitaliteit, stress en burnout.

VRAAG: DRAAGT EEN POSITIEF SCHOOLKLIMAAT BIJ AAN DE AANWEZIGHEID VAN LEERLINGEN OP SCHOOL?

Een positief schoolklimaat heeft invloed op de aanwezigheid van leerlingen in het voortgezet onderwijs. Het gevoel van veiligheid en verbondenheid, de relatie tussen docenten en leerlingen en de relaties tussen leerlingen onderling: die elementen blijken belangrijk. Het bevorderen van een positief schoolklimaat kan bijdragen aan meer aanwezigheid van leerlingen. Voorwaarde is wel dat alle docenten zich ervoor willen inzetten en de school er voortdurend aandacht voor heeft.

Kijk op de **website van de Kennisrotonde** voor het volledige antwoord op deze vraag.

Meer weten?

Nieuwsgierig geworden? Bij de **terugblik** op deze bijeenkomst van de ontwikkelgroep vind je de presentatie, tools, handige sites en handreikingen over het werken aan welbevinden.

Documentaire | Welbevinden op het Stanislascollege vmbo Delft

Deze **korte film** laat zien hoe een vo-school het welbevinden van leerlingen centraal zet en in praktijk brengt. Deze school ontdekte dat hun aanpak voor welbevinden ook positieve effecten had op de aanwezigheid van hun leerlingen.

KEEP ON ROLLIN!

OPMERKINGEN & TIPS UIT DE ONTWIKKELGROEP

Voorbeeld van een brief aan de leerlingen van het Reggesteyn
Een van onze deelnemers raakte geïnspireerd door de ontwikkelgroep en schreef een brief voor leerlingen. Deze brief delen wij graag ter inspiratie.

We zijn blij dat je er bent!

Een hoge aanwezigheid op school heeft veel positieve gevolgen, voor nu en voor je toekomst. Door elke dag op school te zijn zorg je ervoor dat je goed mee kunt doen in de les en veel contact met je klasgenoten en docenten hebt. Hiermee leg je een goede basis voor schoolsucces!

Maar andersom geldt het ook. Als je vaak afwezig bent, loop je sneller de kans om af te stromen, aak je eerder het contact met klasgenoten kwijt en voel je je minder fijn. Dat willen we natuurlijk niet! Daarom doen we er alles aan om er samen met jou en je ouders of verzorgers voor te zorgen dat je niet hoeft te verzuimen of als dat wel gebeurt, het zo kort mogelijk duurt.

En als je door omstandigheden toch een tijdje wat minder op school kunt zijn, dan kijken we samen met jou naar wat er wel kan en begeleiden we jou hierbij. In de eerste plaats helpt je mentor je, maar soms speelt het Pluspunt hierin ook een rol, zodat je vanuit deze rustige plek de lessen in de klas weer kunt opbouwen.

Samen met jou gaan we ervoor.

We zien je graag op Reggesteyn!

adidas
bwin

4.3 Interprofessioneel werken

Bij interprofessionele samenwerking werken de kernpartners zo effectief mogelijk samen met als doel dat iedere jongere en zijn/haar ouder(s) zo passend mogelijke ondersteuning krijgt. Je wil op deze manier bereiken dat de leerling, ouders en de benodigde professionals in één gezamenlijk plan alle benodigde extra of speciale ondersteuning samen regelen. Interprofessionele samenwerking is op twee manieren vorm te geven:

- **Preventief**
  Door goed af te stemmen wat er speelt in de leefwereld van kinderen en jongeren en door samen na te denken over het aanbod voor leerlingen.

- **Op casusniveau**
  Wanneer onderwijs en zorg samen vanuit één plan werken, gericht op het versterken van de situatie van een individuele leerling. Dit kan gaan over de situatie op school, thuis en in de vrije tijd. Werk je samen op casusniveau? Dan zijn ouders en jongeren hier ook intensief bij betrokken.

In de praktijk

In de ontwikkelgroep hebben Sjakkelien Marlet en Meta Streefland* verteld hoe het samenwerkingsverband VO Noord-Kennemerland samen met scholen en kernpartners vorm geeft aan interprofessioneel samenwerken. Een partnerschap waarin een team van professionals (onderwijs-en jeugdprofessionals) intensief, participatief en waarden gestuurd samenwerken met jongere en ouders/verzorgers t.b.v. de ontwikkeling van de jongere. De kern van de samenwerking is communicatie en bewustzijn van verschil in perspectieven. Welke positie neemt elke deelnemer in deze situatie in? Welke rol en positie wordt een deelnemer door een ander toegedicht? Verstaan we elkaars taal?

Gelijkwaardigheid en betrokkenheid

Bij swv VO Noord-Kennemerland wordt met en door alle betrokkenen gecommuniceerd vanuit de waarden gelijkwaardigheid en betrokkenheid. Reflectief werken en handelen staat daarbij centraal. De vraag die boven het gesprek hangt is steeds; doen we met elkaar de goede dingen voor de jongere en zijn/haar ouders?

"GA NIET ZOMAAR LOPEN, MAAR DENK NA OVER EEN METHODISCHE AANPAK!"

Meta en Sjakkelien

Kenmerken van interprofessioneel samenwerken:

- Gelijkwaardigheid;
- Gedeelde verantwoordelijkheid;
- Het kunnen waarderen en benutten van elkaars expertise;
- De bereidheid met en van elkaar te leren;
- Het (leren) spreken van een gemeenschappelijke en voor iedereen toegankelijke taal.

Voorwaarden voor een lerend traject:

- Herhalen;
- Verbinden;
- Fouten mogen maken;
- Elkaar kennen;
- Vaststellen van een kader.

Randvoorwaarden:

- Projectgroep (en stuurgroep) formeren met een samenstelling uit verschillende geledingen;
- Trekker(s) aanwijzen;
- Draagvlak/commitment bij de organisaties (uitvoerend – bestuur), facilitering van medewerkers;
- Budget;
- Besef van de noodzaak van blijvende aandacht, meenemen van nieuwe medewerkers en directies en activeren van betrokkenen;
- Ruimte voor aanpassingen per school en organisatie.

* Sjakkelien Marlet is projectleider VO-team regionale team jeugd en gezinscoaches aan VO-scholen Noord Kennemerland en Meta Streefland is Senior Consulent Passend Onderwijs VO.

10 WERKZAME FACTOREN VOOR EFFECTIEF INTERPROFESSIONEEL SAMENWERKEN

1. We kennen elkaar en blijven in contact.
2. We spreken duidelijke verwachtingen uit naar elkaar.
3. We nemen de tijd voor preventieve besprekingen.
4. We werken systematisch: ieder neemt zijn verantwoordelijkheid en is daar op aanspreekbaar.
5. We zijn eerlijk en transparant en geven het aan als het ons niet lukt om te doen wat nodig is (deel je zorgen).
6. We kennen elkaars expertise en bevragen elkaar.
7. Er is te allen tijde in het proces duidelijkheid over wie de regie heeft.
8. We zijn selectief in wie we betrekken in de casus rondom een jongere.
9. De jongere en ouder(s)/verzorger(s) blijven we altijd betrekken.
10. Er is aandacht voor de jongere: we staan er naast en laten niet los!

Bron: Deze effectieve werkzame factoren zijn in gezamenlijkheid met directe ketenpartners opgesteld vanuit de praktijk tijdens het project 'Interprofessioneel samenwerken onderwijs en jeugd'.

Meer weten?
Op de site van het Steunpunt Passend Onderwijs kun je **de presentatie** van Meta en Sjakkelien terugkijken. Ook vind je hier achtergrondinformatie over de werkwijze binnen samenwerkingsverband VO Noord-Kennermerland.

- Boek: Onderwijs en Jeugdhulp; Kleur bekennen in samenwerken van Anja Verwoerdt.
- **Interprofessioneel samenwerken in onderwijs en jeugdhulp** | Nederlands Jeugdinstituut
- **Vormen van samenwerking tussen onderwijs en jeugdhulp** | Met andere ogen

4.4 Data-geïnformeerd werken aan aanwezigheid

Het MD-MTSS is een model dat gebruik maakt van data. Het biedt handvatten om de aanwezigheidsdata van een school te interpreteren. Het model gebruikt daarbij ambitieuze richtlijnen voor de verschillende lagen van het model. Hiermee draagt het bij aan het zo preventief mogelijk handelen. Het maakt in eerste instantie de aanwezigheid van alle leerlingen op schoolniveau zichtbaar. Deze data geven aanwijzingen voor nader onderzoek naar factoren die aanwezigheid bevorderen of juist belemmeren. Ook helpt het om leerlingen vroegtijdig in beeld te krijgen.

7 reasons why...aanwezigheidsdata ertoe doen

Het gebruik maken van aanwezigheidsdata heeft meerdere voordelen. Deze zijn in de bijeenkomst van de ontwikkelgroep over data-geïnformeerd werken besproken. De genoemde voordelen worden wereldwijd erkend en zijn ontleend aan een presentatie van dr. Malin Gren Landell*. Zij gaf deze presentatie op de INSA-conferentie in oktober 2022.

1. Leerlingen vroegtijdig in beeld hebben, zodat gekeken kan worden naar oorzaken en in een vroeg stadium passende interventies ingezet kunnen worden.
2. Bekijk de data niet alleen op het niveau van leerling, maar juist ook op het niveau van het systeem. Dit helpt factoren te identificeren die aanwezigheid kunnen bevorderen of afwezigheid veroorzaken en/ of in stand houden.
3. Wanneer je zicht hebt op schoolgebonden factoren die de aanwezigheid van leerlingen beïnvloeden, kun je deze kennis gebruiken om schoolbreed systematisch te verbeteren.
4. En weet je waar het nodig is om middelen - tijd en/of geld - in te zetten.
5. Het gebruik van aanwezigheidsdata helpt bij evalueren van interventies. Het verloop van de aanwezigheid van een leerling of groep leerlingen helpt antwoord te geven op de vraag: helpt deze interventie om de aanwezigheid te vergroten?
6. Het gebruik van data kan de betrokkenheid van ouders, leerlingen en docenten t.a.v. de aanwezigheid vergroten.
7. Alleen al informeren over (het belang van) aanwezigheid helpt om aanwezigheid te vergroten.

* Malin Gren Landell: psycholoog, psychotherapeut, onderzoeker, auteur, expert op het gebied van schoolverzuim en een van de oprichters van het International Network for School Attendance (INSA).

AANDACHTSPUNTEN

- Data is neutraal; interpretaties niet.
- Kijk naar ongeoorloofd verzuim én geoorloofd verzuim.
- Verzuimregistratie ≠ aanwezigheidsregistratie.
- Wat zijn onderliggende oorzaken?
- Wat is helpend op het niveau van de school, leraar en leerling?
- 'Compare to learn, not to compete.'

Meteen aan de slag?

Het is heel verleidelijk om meteen aan de slag te gaan met het maken van een schooleigen piramide. Houdt dan wel rekening met een aantal aandachtspunten en stel jezelf eerst enkele fundamentele vragen voordat je direct de data induikt. Hierbij kun je gebruik maken van de checklist in de bijlage.

Meer weten?

Wil je meer weten over data-geïnformeerd werken aan aanwezigheid? Bekijk dan hier het **webinar** terug van de ontwikkelgroep over data-geïnformeerd werken aan aanwezigheid.

Lees meer over data-informed werken:

- **Data-geïnformeerd werken | Onderwijskennis**
- **Onderwijsverbetering door data-geïnformeerd werken | Onderwijskennis**
- **Handreikingaanwezigheidsregistratie.pdf | Ingrado**

5. TWEE PRAKTIJKVOORBEELDEN

In de ontwikkelgroep hebben twee regio's die werken met proeftuinen schoolaanwezigheid verteld hoe dit er bij hen uitziet. Vanuit het Steunpunt Passend Onderwijs hebben wij hen nogmaals opgezocht en gevraagd naar hun ervaringen en tips.

5.1 Proeftuin regio Twente

In 2021 vertelde Marije Brouwer-Borghuis* in de ontwikkelgroep over de thuiszittersaanpak in de regio Twente. De proeftuinen schoolaanwezigheid waren toen net van start gegaan onder begeleiding van dr. Patricia Graczyk, met het Multi Tiered Multi Dimensional System of Support (MD-MTSS) voor schoolaanwezigheid als fundament. Na een start met twee vo-scholen, heeft de regionale aanpak zich steeds verder uitgebouwd. Onder meer door ook po-scholen te includeren.

Terugkijkend op de afgelopen periode concludeert Marije Brouwer-Borghuis dat het een heel proces is geweest dat zij in de regio met elkaar zijn aangegaan. "De omslag van verzuim naar aanwezigheid is iets dat niet van de een op de andere dag plaatsvindt", vertelt Marije. "Wij zijn in de regio met elkaar de zoektocht en verkenning aangegaan, wetende dat we iets gingen doen wat we nog nooit gedaan hadden. In eerste instantie was de input van dr. Patricia Graczyk op veel punten leidend voor het gesprek over aanwezigheid. Later werd dit meer een gezamenlijke zoektocht naar wat aanwezigheid in de Nederlandse context en meer specifiek in de regio Twente betekent."

"Er is gestart met het creëren van bewustzijn", geeft Marije aan. "Dit hebben we gedaan door stil te staan bij vragen als: Waarom zouden we ons druk maken over de aanwezigheid van leerlingen? Waarom is dit belangrijk? Om vervolgens te concluderen: Als de leerlingen er niet zijn, dan kunnen ze ook niet profiteren van het onderwijsaanbod. Deze conclusie leidde tot de vraag: Wat gaan wij dan (anders) doen? 'Als je er iets mee wil, dan moet je het ook gaan uitproberen' is het motto in de regio." Marije geeft de tip: "maak het heel concreet. Dan kom je vanzelf dingen tegen. Zorg voor een veilige omgeving waarin het mogelijk wordt je kwetsbaar op te stellen en met elkaar te delen wat goed gaat en wat nog minder goed lukt."

"De afgelopen jaren is de cirkel van betrokken personen steeds iets groter geworden. De ervaring is dat het werken vanuit aanwezigheid raakt aan de kern van het onderwijs. Het is een waardevol proces dat vraagt om tijd, ruimte en expertise", concludeert Marije.

* Marije Brouwer-Borghuis: Orthopedagoog bij samenwerkingsverband 23.01 en is bezig met promotieonderzoek aan de Universiteit Leiden. Zij is aanjager van de proeftuinen schoolaanwezigheid in de regio Twente.

Meer weten?
Ben je nieuwsgierig geworden naar de aanpak in de regio Twente? Kijk dan eens de twee bijeenkomsten terug waarbij Marije hierover vertelt. Bekijk **hier de bijeenkomst van 4 februari 2021** en **hier de bijeenkomst van 27 september 2022.**

Meer informatie over de proeftuinen:

- **'We gaan voor 100 procent aanwezig zijn op school' | Twentse Belofte**
- **Iedere jongere heeft recht op ontwikkeling | Ingrado**

5.2 Proeftuin swv VO Noord Kennemerland

In samenwerkingsverband VO Noord Kennemerland wordt al langere tijd gewerkt met een thuiszitters-aanpak. Door de jaren heen is deze aanpak steeds verder uitgebouwd en sinds schooljaar 2021 - 2022 is daar ook de pilot schoolaanwezigheid deel van uit gaan maken. Er wordt vanuit verschillende bouwstenen in de regio en op de scholen samengewerkt aan de handelingsgerichte aanpak schoolaanwezigheid.

Ook deze regio krijgt begeleiding van dr. Patricia Graczyk. Zij kiezen daarbij voor een andere benadering en implementatie van het model dan in de regio Twente. "Het model is een framework dat je kunt gebruiken om in jouw situatie op jouw manier met schoolaanwezigheid aan de slag te gaan en beweging te creëren", geeft Irma de Wit aan. "Het helpt inzichtelijk te krijgen hoe je op een preventieve én curatieve manier kunt werken aan aanwezigheid."

Het MD-MTSS ondersteunt bij het aannemen van meerdere perspectieven en het switchen tussen deze perspectieven: individu, cohort, school en regio/swv. Irma noemt als voorbeeld het overleg met keten-partners over leerlingen in tier 3 van het MD-MTSS. Dit overleg vindt 4x per jaar plaats. Bij de start van het overleg is aandacht voor individuele leerlingen. Er wordt expliciet met elkaar stilgestaan bij vragen als 'Doen we de goede dingen?' en 'Zijn de juiste personen aan zet?'. Daarna wordt gekeken naar de rode draad tussen de verschillende casussen en besproken wat die inzichten betekenen voor de aanpak op tier 1 en 2.

De kracht van de aanpak in de regio ligt in aanpak in de regio in de integraliteit en wijze waarop betrokkenen empowered worden om met aanwezigheid aan de slag te gaan. In samenwerkingsverband VO Noord Kennemerland heeft dit geleid tot de **handelingsgerichte aanpak schoolaanwezigheid.**

Meer weten?
Wil je meer weten over de aanpak van samenwerkingsverband VO Noord Kennemerland? **Bekijk dan eens deze video** over de proeftuin schoolaanwezigheid.

Ook wijzen we je graag op het artikel **'Niet meer werk, maar anders werken'.**

IRMA GEEFT NOG EEN AANTAL TIPS:

- Ga niet overtuigen, maar luister goed naar iedereen en sluit daarbij aan. Ga naast hen staan en ga samen het proces aan.
- Denk goed na over hoe je het model gaat gebruiken. Kijk naar wat er allemaal al gedaan wordt, wat je daarvan vast wil houden en hoe het model daarbij past.
- Heb ook aandacht voor het borgen van de ontwikkeling richting schoolaanwezigheid.
- De mentor is de spil binnen een aanpak gericht op schoolaanwezigheid. Investeer in het ondersteunen van je mentoren bij het voeren van gesprekken met leerlingen over aanwezigheid. Faciliteer hen om deze taak uit te voeren. Zie het mentoraat daarbij als vak, niet als taak.

HANDELSGERICHTE AANPAK SCHOOLAANWEZIGHEID

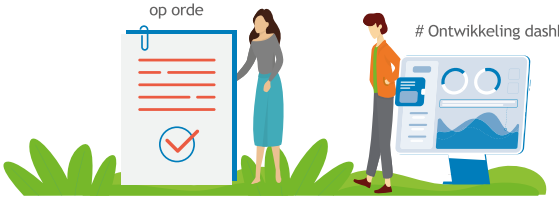

4 Keer per jaar gesprek met ketenpartners over Tier 3 leerlingen

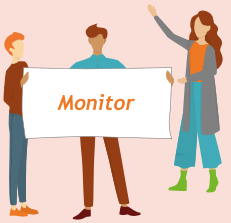

School, swv, jeugdhulpverlening, jeugdarts en leerplicht

g gemeente, samenwerking swv po en vo

Afstandsonderwijs

Maatwerk binnen wet- en regelgeving

GGD Hollands Noorden

GROEIMEE

STERKE KINDEREN

regioalkmaar

Samen sterk voor regionaal beleid

MOKVELD

6. MEER WETEN OF LEZEN?

- **Aanwezig Op School - Aanwezig Op School**

Een preventieve aanpak van verzuim op school start bij aandacht en waardering voor aanwezigheid. Met zes bouwstenen versterk je planmatig en methodisch de focus op aanwezigheid van leerlingen in het primair en voortgezet onderwijs. De kracht van de zes bouwstenen zit in de samenwerking tussen het schoolteam, leerlingen, ouders en andere betrokkenen. Zij ontwikkelen samen het beleid en voeren het uit.

De bouwstenen zijn samengesteld door professionals uit het onderwijs, jeugdgezondheidszorg en leerplicht, en door vertegenwoordigers van ouders en leerlingen, op basis van hun praktijkkennis en ervaring, en aangevuld met een theoretische onderbouwing.

- **Kennisnetwerk-Schoolaanwezigheid-Een-introductie.pdf** | KNSA
- **International Network for School Attendance** | INSA
- **Attendanceworks.org**

7. BRONVERMELDING

Kearney, C. A. (2016). *Managing School Absenteeism at Multiple Tiers: An Evidence-based and Practical Guide for Professionals.* Oxford University Press.

Kearney, C. A. & Graczyk, P. (2013). A Response to Intervention Model to Promote School Attendance and Decrease School Absenteeism. *Child & Youth Care Forum*, 43(1), 1–25. https://doi.org/10.1007/s10566-013-9222-1

Kearney, C. A. & Graczyk, P. A. (2020). A Multidimensional, Multi-tiered System of Supports Model to Promote School Attendance and Address School Absenteeism. *Clinical Child and Family Psychology Review*, 23(3), 316–337. https://doi.org/10.1007/s10567-020-00317-1

BIJLAGE | Checklist aanwezigheidsgegevens in de school

	Goed	Oké	Kan beter
Beschikbare data Ik weet welke data wij beschikbaar hebben die zicht geven op de aanwezigheid van onze leerlingen.			
Betrouwbaarheid De data die wij hebben is volledig. Het is helder wat verschillende categorieën betekenen en iedereen registreert deze op uniforme wijze.			
Volledigheid De data geeft een volledig beeld van de aanwezigheid van onze leerlingen*.			
Doel Het is helder met welk doel wij aanwezigheidgegevens verzamelen.			
Passend De data die wij verzamelen is passend bij de doelen die wij hebben. Er wordt niet meer verzameld dan nodig is.			
Registreren Er bestaan afspraken over wie wanneer de gegevens registreert en bijeen brengt uit de verschillende bronnen.			
Analyseren In de school is een data-analist beschikbaar die de gegevens uit het systeem haalt en een overzicht maakt waar verschillende analyses op gebaseerd kunnen worden.			
Interpreteren In de school bestaan afspraken over wie de beschikbare data interpreteert. Denk hierbij aan bv aan het schoolondersteuningsteam.			
Communicatie We hebben afspraken over het terugkoppelen van de resultaten aan teamleden, ouders en leerlingen.			

* Let op: registratiesystemen bevatten vaak alleen afwezigheidsgegevens en geen gegevens over aanwezige leerlingen.

Verdient aandacht	Weet ik niet	Hoe weet je dit?

357
397
407
258
398
408
391
409
360

Colofon

Tekst: Bea van Heukelom, Steunpunt Passend Onderwijs
Vormgeving: Buro IK
Fotografie: Ewouter Blokland, Petja Buitendijk, Josje Deekens,
Pexels.com en Unsplash.com
Druk: Drukproef

Maart 2023

Steunpunt
Passend Onderwijs

Een initiatief van de PO-Raad en de VO-raad